

Оригинални научни рад
Примљен: 11. фебруар 2024.
Прихваћен: 23. фебруар 2024.
УДК 811.163.41`342.8
811.163.41`282.2
10.46630/phm.16.2024.34

Александра Р. Лончар Раичевић¹

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за србистику
<https://orcid.org/0000-0002-1540-8610>

Нина Љ. Судимац Јовић

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за србистику
<https://orcid.org/0000-0003-2084-9258>

О ХИПЕРКОРЕКЦИЈАМА У НАГЛАШАВАЊУ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Рад се бави анализом прозодијских обележја у говору новинара, водитеља и спикера у електронским медијима у Нишу. Имајући у виду чињеницу да ово говорно подручје припада призренско-тимочком дијалекту чији је акценатски систем најудаљенији од стандарда, у јавном простору присутна је стална тежња говорника ка приближавању норми стандардног српског језика. У том процесу који подразумева и акценатско обликовање текста често долази до тзв. *хиперкорекције*, односно везивања акцента за почетне слоге у речи, иако му ту по пореклу није место. Резултати квалитативне анализе усменог (говореног) медијског дискурса показују да је *хиперкорекција* присутна у неколико граматичких категорија које се систематски јављају код говорника на југу Србије.

Кључне речи: акцентуација, дијалекат–стандард, супстандард, хиперкорекција

Увод

Под органским идиомом подразумевамо језички идиом који је човеку у правом смислу матерњи и зато се у органске идиоме најчешће убрајају дијалекти и месни говори. На говорење органским идиомом „svako ima ročetno i temeljno pravo, kao pravo na egzistenciju, i ako treba dopustiti da se čovjeku u govoru išta smije oduzeti, onda je posljednje što se smije i može: govorenje organskim idiomom” (ŠKARIĆ 2008: 18). Стандардни идиом има функцију споразумевања и стварања у службеним, општим и културним активностима и јединствен је за све припаднике разноликих органских идиома којима је он могућ и пожељан (ŠKARIĆ 2008: 19). Језичка норма мора водити рачуна о свим видовима и испољавањима стандардног језика, што значи и о варијацијама и варијететима који се појављују као последица деловања одговарајућих процеса у језику уопште (РАДОВАНОВИЋ 2003: 197). Норма такође

мора укључити и правила за избор и употребу језика и његових варијетета у срединама у којима се појављује феномен диглосије, али и јасна разграничења између категорија стандарда и супстандарда (РАДОВАНОВИЋ 2003: 197). Диглосија² може представљати и језичку ситуацију у којој, поред основних дијалеката језика (који може обухватити стандард или регионалне варијетете), постоји и један различит, у високом степену кодификован надређени варијетет (који је граматички често комплекснији), медиј велике и цењене литературе, а употребљава се за највише сврхе писања речи и формалног и говорног исказа, али га ниједан део заједнице не употребљава за обичну конверзацију (ФЕРГУСОН 1964: 7).

Процес стандардизације³ језика утиче на формирање диглосије као лингвистичког термина, али и појаве широко распрострањене у друштвено-језичким оквирима. На формирање стандардног језика утичу многи фактори, пре свега они ванјезички – средства масовног јавног општења, образовање, урбанизација, али и ставови говорника одређене језичке заједнице према дијалекту, односно стандарду (РАЈИЋ 1981: 244). Ма колико се у јавном мњењу фаворизовала стриктна употреба стандардног језика, потпуно је природно да сваки говорник задржи неке елементарне особине локалног варијетета. У неким случајевима језичка промена подразумева преобликовање структуре локалног језичког кода, док у другима и замену језика неким другим, у ширем друштву обично доминантним кодом (SASSE 1992). На том односу дијалекат–стандард настају веома погодни услови за појаву *хиперкорекције* као језичког феномена, која најчешће настаје као последица језичке несигурности (MILROY 2001).

У усменој комуникацији, па и медијском дискурсу, посебан изазов представља проучавање употребе стандардног варијетета у староштокавским срединама у којима се од говорника очекује овладавање двама кодовима или поступно прелажење са локалног на стандардни код, који је веома удаљен по својим структурним особинама. Како се у претходним истраживањима више пажње придавало оним штокавским варијететима који су структурно ближи српском стандарду, предмет овога рада јесте анализа усмене комуникације у медијском дискурсу – у говору новинара, водитеља и спикера са призренско-тимочког терена, код којих је присутна стална тежња ка приближавању акценатској норми стандардног српског језика. У фокусу истраживања је појава *хиперкорекције* у изговору, тј. наглашавању речи.

2. О хиперкорекцији у језику

Хиперкорекција представља појам који се везује за социолингвистику, а

2 Велики број радова у последње време посвећен је проучавању диглосије (FISHMAN 2020, SCOTTON 2021), а у свима се испитује феномен употребе двојезичних варијација – *високе* и *ниске* варијанте, у складу са комуникацијском ситуацијом у којој се налазе говорници одређене заједнице. *Високе* варијације се користе у званичним ситуацијама, а *ниске* у незваничним. Ове варијације Фергусон означава симболима *H (high)* – висока варијација и *L (low)* – ниска варијација. У диглосијском друштву постоји претпоставка да је *високи* варијетет престижнији, супериорнији и поштованији, а *ниски* се сматра инфериорним (FERGUSON 1959: 234).

3 Јесперсен (1925: 45) је истицао да је најважнији и највећи феномен у историјској еволуцији језика управо формирање стандардних језика; Милрој и Милрој наводе да је стварање *јавила* седма и последња фаза у процесу стварања модела језичке стандардизације (2012: 31).

прва експериментална истраживања овог феномена спроведена су у социолингвистичком контексту. Веома плодно и опсежно истраживање о хиперкорекцији спровео је Вилијам Лабов (1963, 1966, 1972), који је на корпусу говора Њујорчана показао да нижа средња класа користи стандардне или престижне језичке варијанте језика, означивши је као фактор језичке промене (ЛАБОВ 1966). Лабов посебно скреће пажњу на један фактор⁴ који је од великог значаја када је у питању хиперкорекција и који треба додатно разјаснити у испитиваном контексту, а реч је о *друштвеном статусу*.

Хиперкорекција се може дефинисати и као прекомерна употреба престижних облика у конструкцијама у којима се они првобитно нису појавили, а заправо не би требало да се дешавају према прескриптивним правилима.⁵ У литератури је доста пажње посвећено самом термину *хиперкорекције* са различитих аспеката – из језичке или социолингвистичке перспективе. Расправљајући о овом термину, осврнућемо се на Минделово тумачење наведене појаве, који хиперкоректним говорницима приписује недостатак контроле у погледу свога језика. „Ви сте хипертачни када, уместо да удобно говорите језиком, грешите тако што ћете превазићи оно што је потребно, а као резултат тога, претерано изговарате речи и правите граматичке грешке јер звуче *фенси*”, сматра Миндел (MINDELL 1995). Дефинишући појам хиперкорекције (алтернативно постоји и термин *хиперурбанизам*), Декамп узима у обзир њену инхерентну друштвену димензију, описујући је као „нетачну аналогију са формом на престижном дијалекту којим је говорник несавршено овладао” (DECAMP 1972).

Неким од претходних истраживања (LABOV 1966, 1972; WOLFRAM 1991; CAMPBELL 1998) потврђено је да хиперкорекција укључује и свест говорника једног језика о језичким варијететима који имају другачији степен престижа. Кристал *хиперкорекцију* дефинише као термин којим се означава „прелажење језичког облика преко граница одређених варијететом језика који говорник има као циљ” (КРИСТАЛ 1985: 93). Аутор иситиче да до хиперкорекције долази у ситуацијама када говорници нестандардног дијалекта настоје да употребе стандардни дијалекат па „претерају” и произведу онај облик који уопште не постоји у стандарду (КРИСТАЛ 1985: 93).

Када дође до контакта два различита говорних облика, промене могу наступити у једном или у оба типа. Контакт се готово увек одвија у дијалекатском нивоу – говорници који су у контакту једни са другима увек су носиоци неког дијалекта. У оваквим оквирима долази до језичких промена и различитих механизма, који се у литератури могу описати као *хиперадаптација* – о чему говори Традцил (1986)⁶, истичући да тада долази до проширење обрасца или структурног елемента, у контактної ситуацији, изван онога што је историјски или етимолошки оправдано, на основу перцепције говорника једног говорног облика какве су норме другог

4 Често се у истраживањима, као варијабла која је повезана са хиперкорекцијом, наводи образовање. У питању је окружење у којем се корисници језика сусрећу са експлицитно истакнутим прескриптивним облицима (CAMERON 2012).

5 Хиперкорекција представља јасан сигнал да прескриптивно правило није у потпуности или да није адекватно савладано – из угла усвајања језика. (SASSEN 1963; DECAMP 1972).

6 О хиперкорекцији видети и у Традцил 2003 (59–60).

говорног облика. Јозеф (2007: 27–36) истиче да се могу идентификовати најмање две врсте (језичке) хиперадаптације које се разликују на основу природе укључених страна – хиперкорекција – када су у питању различити дијалекти/социолекти, а релативни престиж је проблем (укључујући и онај изазван осећајем исправности) и хиперфореигнизација – када су укључени различити језици.

Традцил (1986: 77) истиче да се облици који се осећају као изразито регионални, односно локални, потискују оним облицима који су широко распрострањени и да се као крајњи резултат овог процеса јавља смањење диференцијације међу варијететима тако што нестају оне црте које су у мањини.

Занимљиво је да се у литератури наводе два облика хиперкорекције – *квалитативна* и *квантитативна* хиперкорекција (HUBERS et al 2020: 553). Квантитативну хиперкорекцију први је описао и увео Лабов (1963, 1966) дефинишући је као ствар повећане учесталости престижнијег алтернативног облика, али искази који су садржали споменуте облике нису неграматични. У квалитативној хиперкорекцији употребљени облици су неграматични или нетачни у односу на прописана прескриптивна правила, тј. користе се у оним конструкцијама у којима не би требало да се јављају (JANDA–AUGER 1992). Аутори везују *квалитативну хиперкорекцију* са постојањем стратегије избегавања одређеног језичког елемента који би говорници иначе употребили у свом окружењу – тај елемент је део њиховог органског идиома. *Престижнији* језички облик тада замјеује *мање престижан* стварајући тако неграматични облик (JANDA–AUGER 1992).

3. Призренско тимочки дијалекат и стандардни српски језик

Призренско-тимочки говори заузимају простор који се налази између Тимока на северу и Призрена на југу. Граница обухвата правац нешто јужније од Зајечара – државном границом између Републике Србије и Бугарске, затим границом између Републике Србије и Северне Македоније ка Призрену и Ђаковици, одатле преко Косова на Сталаћ, и од Сталаћа преко Ртња на Тимок. Још од Белића, ова зона се најчешће дели на три говорна типа: тимочко-лужнички, сврљишко-заплањски и призренско-јужноморавски.

Говорно подручје источне Србије, тј. призренско-тимочка говорна зона, поред осталих карактеристичних особина на основу којих се ова територија одваја од остатка говора штокавског дијалекта, одликује се и посебном акцентуацијом. Акценат ове зоне по својој природи није својствен говорима нашег језика, не срећемо га ни у једном другом дијалекту, а може се јавити на свим слоговима у речи (РЕСО1985: 151). Такав експираторни акценат настао је у процесу ликвидације квантитетских опозиција⁷ где су сви дуги слогови скраћени. Место акцента остало је на оном ступњу развитка на којем је и чакавски дијалекат и руски језик (ИВИЋ 1965 110), мада карактеристике тога акцента нису увек исте, нпр. у руском је акценат квантитативно-квалитативни (ЗЛАТОУСТОВА 1962, БОНДАРКО 1977), а у

⁷ Неутрализацијом квантитета у односу *вода* (< водà), *пошток* (<пошòк), *права* (< прāвā), *народ* (< нāрòд), *йаланка* (<йалāнка) – дакле краткосилазног и дугосилазног, настао је један акценат којим се обележава место акцента, али изостају могућности диференцирања по квантитету, а могућност диференцирања по квалитету није ни постојала јер квалитативне разлике нису развијане.

призренско-тимочкој зони варира у том погледу, мада је најчешће по аудитивном утиску близак краткосилазном акценту стандардног језика (БЕЛИЋ 1905: 271–276).

У новије време и ову зону захватио је галас ширења стандардних акцената, али ни у ком случају се не може говорити о четвороакценатском систему.⁸

Стандардни српски прозодијски систем, први пут утемељен у другом издању Вуковог *Српског рјечника* (1852) и серијом каснијих Даничићевих расправа, састоји се од четири акценатске прозодеме традиционално представљене знацима /ˈ/, /ˈˈ/, /ˈˈˈ/, /ˈˈˈˈ/ и две неакцентоване /˘/, /˘˘/. Акценатски систем стандардног српског језика заснован је на новоштокавској акцентуацији. Процес померања акцената силазне интонације за један слог ка почетку речи, тј. стварање нових акцената узлазне интонације није био ни територијално ни хронолошки јединствен, а појава акцената узлазне интонације захватила је само један део штокавског говорног подручја, и то онај средишњи – говоре херцеговачког типа (РЕСО 1985: 47).

Познато је да су у стандардном српском језику присутни резултати двају различитих процеса преношења акцената на проклитике која су се десила у давној прошлости. Уколико су речи са акцентима циркумфлексне интонације чиниле целину са предлогом, односно проклитиком, акценат се преносио на проклитику, задржавајући и даље силазну интонацију (*вѡду: нѡ воду*). Реч је о *прасловенском* (*старом* или *неослабљеном*) преношењу акцената, које је присутно у свим говорима српског језика, а потврде налазимо и у призренско-тимочкој говорној зони, нпр. *ѷ груди*. (РЕСО 1985: 31). Другу врсту представља *новоштокавско* (*ново* или *неослабљено*) преношење акцената које је подразумевало померање акцента за слог унапред уз промену тона (*ѷ кућу*)⁹. Треба нагласити да преношење није редовна појава у савременом српском језику и најдоследније се среће у везама речце *не* и глагола у презенту (*нѧ волѧм, нѧ раѧѧм*)¹⁰.

8 У раду *Улоѧ кванѧиѧѧѧѧ у ѧриближавању књижевном језику код ѧговорника са ѧпризренско-ѧтимочкоѧ ѧтерна*, Лончар Раичевић описује природу трајања, тона и интензитета у продукцији образованих говорника из Ниша – параметара неопходних за акустичко испитивање прозодијских јединица и закључује да „поређењем акустичке и перцептивне анализе евидентно је да високообразовани говорници српског језика са призренско-тимочког терена, у намери да говоре стандардним језиком задржавају своју регионалну прозодијску базу у чијој се основи налази експираторна динамичка јединица. Као опозиција кратком експираторном акценту који је основна јединица динамичког система, код образованих говорника у нормативно очекиваним категоријама са дугим акцентима јавља се специфична дуга прозодема која не одговара описима дугих акцената из тонског система. Резултати показују да у све четири нормативно очекиване категорије постоји само временска и интензитетска, а не и тонска разлика између акцената”. (ЛОНЧАР РАИЧЕВИЋ 2020: 264–265).

9 Истражујући тон и акценат у српско-хрватском језику, Гвоздановић (1980) утврђује да се примери са непренесеним силазним акцентом налазе у југозападним и западним варијететима стандардног српског језика (*од браѧѧа, у кућу*), док се у североисточним варијететима остварује преношење (*од брата, ѷ кућу*).

10 Описујући прозодијски систем српског језика, Ивић (1965: 139) наводи да граница акценатске речи често остаје између проклитике и ортотоничне речи: /на уводу/, /изаукуће/, /одумалих/, те да је захватање проклитике акцентом управо најдоследније остварено код глагола у вези са негацијом *не*. Пецо (1991) наводи да се ново преношење у млађим говорима штокавског дијалекта не спроводи поједнако, тј. да се у ијекавским говорима спроводи доследно, а да се на ширем терену штокавског

О прозодијским особинама у призренско-тимочким говорима исцрпно је говорио Белић у *Дијалектима* (1905), а сви потоњи истраживачи су се приликом описа природе и места акцента углавном позивали на Белићево мишљење. Забележени *експираторни* акценат најчешће се налази на старом месту, јер ове говоре није захватио процес преношења акцената у метатонијском¹¹ духу. У последње време, анализирајући говор испитаника са ових простора, примећено је да говорници прилагођавају место стандардној акцентуацији, те се у тим оквирима јављају и примери у којима акцентогено место није у складу са нормом, стварајући се на тај начин и *хиперкорективни* облици.

Методолошки оквири истраживања и анализа медијског дискурса

Корпус који је анализиран у раду ексцерпирани је из медијског дискурса - онлајн-емисија на нишким телевизијама, у којима су анализирана прозодијска обележја у говору новинара, водитеља и спикера¹². Приликом спровођења централног дела истраживања праћен је говор пет говорника у континуитету од неколико година, у различитим емисијама и прилозима на следећим информативним платформама: Телевизија *Belle Amie*, портал *Јужне вести*, *Нишка телевизија* и *Медија реформ центар Ниш*. Свих пет информатора завршили су Основне академске студије новинарства на Филозофском факултету у Нишу и потичу са призренско-тимочког терена.

Материјл је анализиран методом слушне перцепције, након чега су сви примери подвргнути квалитативној анализи и класификовани у категорије које се јасно могу окарактеристисати као појава *хиперкорекције*.

Модел хиперкорекције у електронским медијима у Нишу

Новије време донело је многе измене у дистрибуцији акцената, првенствено у месту акцента (ЈОКАНОВИЋ МИХАЈЛОВ 2006: 188), а затим и у другим сегментима прозодијске структуре. За разлику од осталих система, прозодијски систем (акцентуацију и интонацију) савременог језика најзахвалније је проучавати у живом говорном облику јер се у језику непрекидно одвијају различити развојни процеси, који као резултат дају бројне иновације које су природно стање сваког језика. Често смо сведоци да прозодијске иновације у језику могу имати упориште управо у дијалекатској бази говорника. Како у основицу књижевног језика улазе само говори са четвороакценатским системом, део говора који не припада наведеном типу остаје у сфери дијалекатског. Међутим, када је реч о јавној употреби језика, дијалекта углавном не преноси као у примерима /кòд кућè, òд брата/, те да је ослабљено преношење карактеристично за екавске говоре.

11 Метатонија, тј. метатонијско преношење акцената везује се за крај 14. и почетак 15. века, када су постављени темељи и оквири акцентуације која је у основи данашњег стандардног језика. Метатонија је подразумевала процес настанка узлазних акцената, који до тада нису били део акценатског инвентара, а настајали су тако што су се акценти силазне интонације померали за један слог ка почетку речи и постајали узлазни – дакле, мењали су тон и место (ЈОКАНОВИЋ МИХАЈЛОВ 2012: 25).

12 У раду означени и као говорници/информатори.

код говорника са призренско-тимочког и косовско-ресавског терена, присутна је стална тежња приближавања стандардном језику и стандардној акцентуацији, што на неки начин ове говорнике чини и „диглосивним.” У којој мери ће се говорници приближити у појединим сегментима онеме што представља говорну норму српског језика у великој мери зависи од личне спремности и образовања појединца. Приликом процеса усвајања новог, типолошки потпуно другачијег система, запажају се различити начини адаптације изговора у погледу места и квантитета акцената, али и бројне *хиперкорекције*, које се могу тумачити и као одраз несигурности говорника у ситуацијама у којима се од њих очекује употреба језичког стандарда.

Након спроведене анализе на одабраном корпусу за ово истраживање запажено је да се појава *хиперкорекције* може јавити у различитим граматичким категоријама (у глаголима са негацијом, страним речима, у именичким парадигмама, у облицима радног глаголског придева) и да узроци њеног настанка не лежи само у дијалекатској основи говорника, већ често могу бити изазвани и различитим аналогима у језику.

4.1.1. У говору презентера у информативном програму нишких медија са једне стране је уочена недоследност у облицима негираних глагола (*не во̀ли, не мо̀же, нѐ прича, нѐ трѐба*), а са друге појава хиперкоректног наглашавања (*нѐ могу, I. л. през, нѐ стојим, нѐ умем, нѐ умеш, нѐ читам*). Један од могућих разлога преношења акцената јесте свакако несигурност у наглашавању и уверење да је властити изговор погрешан, па се због жеље да се приближе стандарду узлазни акценти често непотребно преносе не почетни слог.

Да овакво преношење акцената често може бити подстакнуто и аналогима у језику сведоче и бројне творенице. Говорници којима новоштокавски изговор није матерњи идом често не разликују узлазне од силазних акцената у префигираним твореницама, што је разлог за појаву хиперкорекције, тј. преношења узлазних акцената на префикс. Управо се од професионалних говорника у електронским медијама у Нишу често могу јавити хиперкорективни облици сложених глагола: *до̀носити* (м. *донòсити*), *за̀држати* (ум. *задр̀жати*), *ѝздржати* (ум. *издр̀жати*), *ѝстакнути* (м. *истàкнути*), *òсванути* (ум. *осва̀нути*), *прòгонити* (м. *прогòнити*), *прòчитати* (ум. *прочìтати*), *прèпознати* (ум. *препòзнати*). Хиперкорекција у овим глаголима настала је аналогично према другима глаголским облицима, нпр. према радном глаголском придеву који у српском језику гласи: *прòчитāн, прèпознāт, за̀држāн*. Теба међутим скренути пажњу на то да до оваквих хиперкорекција неретко долази и у самом супстандарду.

4.1.2. Веома распрострањена одступања од норме, која су другачијег порекла, јесу облици радног глаголског придева мушког, женског и средњег рода: *до̀такла* (ум. *дотàкла*), *ѝзашло* (ум. *изàшло*), *ѝстакла* (ум. *истàкла*), *по̀могла* (ум. *помòгла*), *прòнашла* (ум. *пронàшла*). Акценат у овим примерима потиче од аналошког преношења акцената из облика радног глаголског придева мушког рода (*до̀такао, ѝзашао, ѝстакао, по̀могао, прòнашао*). Акценатски облици множинских облика радног глаголског придева гласе: *дотàкли, изàшли, истàкли, помòгли*. Овакво наглашавање распрострањено је шире, и у медијама и ван њих, па су колебања присутна и код професионалних говорника.

4.1.3. Анализом прикупљеног материјала учено је да се веома честа одступања од норме уочавају у облицима радног глаголског придева – *урадила, написала*. Акцент у овим облицима могао је настати аналошки, према глаголским облицима у презенту (*урадим, напишем*) и јавља се као последица несигурности говорника у избор правилног облика. Оваква тип одступања није карактеристичан за супстандард, те се може везати за ово говорно подручје.

4.1.4. Оно што је евидентно у бројним облицима у српском језику јесте појава акценатских иновација који су супстандардне и којима „иако су се веома рашириле, не треба признавати статус равноправних облика” (ЈОКАНОВИЋ МИХАЈЛОВ 2012: 63). Такве форме, које су забележене и у корпусу електронских медија са призренско-тимочког терена, добрим делом су дијалекатске. Њихова појава може се објаснити настојањем говорника дијалекатског порекла и њиховог несналажења у процесу акценатског обликовања појединих речи, у којима долази до хиперкорективног померања акцента на први слог. Према исправним примерима: *Београд, дијалекат, дијалог, карактер, касабa, кукуруз, купатило, купола, обилазак, опоравак, пољана, период, производ, социолект, тротоар, Холандија*, чују се погрешно наглашени облици: *Београд, дијалекат, дијалог, карактер, касабa, кукуруз, купатило, купола, обилазак, опоравак, пољана, период, производ, социолект, тротоар, Холандија*.

4.1.5. Посебан проблем настаје код речи у којима изостаје обавезна постаценатска дужина, што доводи до нарушавања говорног ритма и разарања ритмичких модела који су карактеристични за српски језик. Када се наруши један од најкарактеристичнијих акценатским модела у српском језику – а то је тип *краткоузлазни акценат + неакцентована дужина*, код којег се јавља прелазак акцента у другим облицима парадигме на место где је била дужина (*јунџак – јунџака*), долази до измене самог акценатског слога и појаве тзв. „деформисаних облика” (ЈОКАНОВИЋ МИХАЈЛОВ 2012: 63). Након губљења неакцентованог квантитета долази до једне врсте неприродног дужења наглашеног вокала (*деџан, воџач*), које се све чешће може чути и у презентским облицима глагола који имају обавезне морфолошке дужине (*гледам, урадим, читам*)¹³. Овакви примери показују да нечување разлике у квантитету постаценатских слогова повлачи за собом ланчане процесе због којих долази до нестабилности акцента унутар речи. Честим понављањем оваквих примера од стране емитера у електронским медијима може се створити погрешан утисак код слушалаца и убеђење да су овакви акценатски облици прихваљиви.

4.1.6. По овом моделу врши се и адаптација многих страних речи које су ушле у наш језик (*факултџет – факултџета, дистрибуџџер – дистрибуџџера*), у којима укидање неакцентоване дужине такође условљава измену места акцента у самој парадигми. Уместо *патриџџарџх – патриџџаџа*, често се може чути *патриџџарџх, патриџџарџа*; м. *Паџџистџан – Паџџистџана* јавља се хиперкорекција и облик *Паџџистан*

¹³ Лончар Раичевић, испитујући акустичку природу нагласака код образованих говорника са призренско-тимочког говорног подручја, закључује да се у продукцији информатора „уочава јасна временска разлика у примерима са очекиваним дугим, односно кратким акценцима” (2020: 260). Аутор додаје да су „разлике које су показали говорници у истраживању које смо спровели лингвистички релевантне јер се крећу у оквиру трајања које се сматра релевантним за перцепцију” (2020: 264).

– Пакистана; м. Кавказ – Кавказа чује се Кавказ – Кавказа. Оваква несигурност и импровизација у наглашавању географских имена има шире размере и није типична само за дијалекатски простор који је удаљен од стандарда, на шта указује и Јокановић Михајов приликом анализе говора у београдским медијима и њиховог односа према стандарду (ЈОКАНОВИЋ МИХАЈЛОВ 2006: 194).

4.1.7. Као још један пример хиперкорективног наглашавања могу се издвојити и придевски облици тип *зелен*, чију парадигму одликује померање акцента у зависним падежима неодређеног вида, а такође и у номинативу женског и средњег рода истог придевског вида. Уместо исправно наглашених облика номинатива јединине неодређеног вида: *зелен*, *зелена*, *зелено* и номинатива јединине одређеног вида: *зелени*, *зелена*, *зелено*, у медијима су забележене различите комбинације акцента уз редовно одсуство неакцентованог квалитета (нпр. *То су високи пласмани. Вода је на том месту дубока 15 метара.*)

Закључак

Анализа прозодијског материјала у електронским медијима у Нишу указују на преплитање више говорних модела – са једне стране приметна је тежња да се задовоље нормативни захтеви ортоепије, а са друге, увођење специфичних колоквијалних и дијалекатских форми уместо стандардних. Као једну од изразитих особености прозодијског обликовања говора управо смо издвојили фиксирање акцената на првом слогу, тј појаву *хиперкорекције*, чије се упориште налази у дијалекатској бази говорника са призренско-тимочког терена. Многи од оваквих облика су изразито удаљени од стандардних образаца и треба да остану у сфери дијалекатског, посебно када је реч о глаголским формама. Уколико посматрамо шири контекст, тенденција преношења акцената на први слог присутна је и на другим простирима, и често се запажа приликом адаптације станих речи. Овакве иновције које пласирају емитери у електронским медијима и јавним сервисима, наше језичко осећање постепено почиње да толерише, па појава изговора акценатских модела који нису типични за српски јзик (*Холандија*, *трџтоар*, *специфичан*) узима све више маха и у свакодневној комуникацији.

Цитирана литература

- BELIĆ 1905: BELIĆ, Aleksandar. Dijalekti istočne i južne Srbije, *Srpski dijalektološki zbornik*, knjiga 1. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 1905. [orig.] БЕЛИЋ, Александар *Дијалекти источне и јужне Србије*, Српски дијалектолошки зборник, књига 1. Београд: Институт за српски језик САНУ, 1905.
- CAMERON 2012: CAMERON, D. *Verbal Hygiene: The Politics of Language* (reviewed edition). Routledge, 2012.
- DECAMP 1972: DECAMP, D. Hypercorrection and rule generalization. *Language in Society* 1, 1972: 87–90.
- FERGUSON 1959: FERGUSON, Charles. Diglossia. *Word* 15, 1959: 325–340.
- FERGUSON 1964: FERGUSON, Charles. Diglossia. *Culture and Society*, New York: Harper and

- Row Publisher, 1964.
- FISHMAN 2020: FISHMAN, J. A. Bilingualism with and without diglossia; diglossia with and without bilingualism. *The bilingualism reader*. Routledge, 2020: 47–54.
- GVOZDANOVIĆ 1980: GVOZDANOVIĆ, Jadranka. *Tone and Accent in Standard Serbo-Croatian*. Wien: Verlag, Der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1980.
- HUBERS I DR. 2020: HUBERS, Fredy, Thijs Trompenaars, Sebastian Collin, Kees de Schepper, Helen de Hoop. Hypercorrection as a By-product of Education. *Applied Linguistics* 41/4, 2020: 552–574.
- IVIĆ 1965: IVIĆ, Pavle. *Prozodijski sistem savremenog srpskohrvatskog standardnog jezika*. Symbolae linguisticae in honorem Georgii Kuryłowicz, Warsaw: Polska Akademia Nauk, 1965, 135–144.
- JANDA–AUGER 1992: JANDA, R. D., and J. Auger. Quantitative evidence, qualitative hypercorrection, sociolinguistic variables—and French speakers eadhaches with English h, *Language & Communication* 12, 1992: 195–236.
- JOKANOVIĆ MIHAJLOV 2006: JOKANOVIĆ MIHAJLOV, Jelica. *Akcent i intonacija govora na radiju i televiziji*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije, Biblioteka književnost i jezik, knjiga 14, 2006. [orig.] ЈОКАНОВИЋ МИХАЈЛОВ, Јелица. *Акцент и интонација говора на радију и телевизији*, Београд: Друштво за српски jezik и књижевност Србије, Библиотека Књижевност и jezik, књига 14, 2006.
- JOKANOVIĆ MIHAJLOV 2012: JOKANOVIĆ MIHAJLOV, Jelica. *Prozodija i govorna kultura*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije, Biblioteka književnost i jezik, knjiga 42, 2012. [orig.] ЈОКАНОВИЋ МИХАЈЛОВ, Јелица. *Прозодија и говорна култура*. Београд: Друштво за српски jezik и књижевност Србије, Библиотека Књижевност и jezik, књига 42, 2012.
- KRISTAL 1985: KRISTAL, Dejvid. *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd: Nolit, 1985.
- LABOV 1963: LABOV, W. The social motivation of a sound change, *Word* 19, 1963: 273–309.
- LABOV 1966: LABOV, W. Hypercorrection by the lower middle class as a factor of linguistic change in W. Bright (ed.): *Sociolinguistics. Proceedings of the UCLA Sociolinguistics Conference*, Mouton, 1966: 84–113.
- LONČAR RAIČEVIĆ 2020: LONČAR RAIČEVIĆ, Aleksandra. Uloga kvantiteta u približavanju književnom jeziku kod govornika sa prizrensko timočkog terena. Zbornik radova sa naučnog skupa *Aktuelna pitanja fonetike i fonologije srpskog jezika* održanog u Andrićgradu 5–6. oktobra 2019, Matica srpska Novi Sad, Andrićev institut Višegrad, 2020: 249–270. [orig.] ЛОНЧАР РАИЧЕВИЋ, Александра. Улога квантитета у приближавању књижевном језику код говорника са призренско тимочког терена. Зборник радова са научног скупа *Актуелна питања фонетике и фонологије српског језика* одржаног у Андрићграду 5 – 6. октобра 2019, Матица српска Нови Сад, Андрићев институт Вишеград, 2020: 249–270.
- MILROY 2001: MILROY, J. Language ideologies and the consequences of standardization. *Journal of Sociolinguistics*, 5/4, 2001: 530–555.
- MILROY–MILROY 2012: Milroy, J. & L. Milroy. *Authority in Language. Investigating Language Prescription and Standardization*. Routledge, 2012.
- MINDELL 1995: MINDELL, P. *A woman's guide to the language of success: Communicating*

- with confidence and power*. Englewood Cliffs, N. J., Prentice Hall, 1995.
- PECO 1985: PECO, Asim. *Osnovi akcentologije srpskohrvatskog jezika*. Beograd: Naučna knjiga, 1985.
- RADOVANOVIĆ 2003: RADOVANOVIĆ, Milorad. *Sociolingvistika*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2003.
- SASSE 1992: Sasse, Hans-Jürgen. Theory of language death. Ur. Brenzinger, Matthias. *Language Death: Factual and Theoretical Explorations with Special Reference to East Africa*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1992: 7–30.
- SASSEN 1963: SASSEN, A. Edogeen en exogeen taalgebruik. *De Nieuwe Taalgids* 56, 1963: 10–21.
- SCOTTON, 2021. SCOTTON, C. M. Diglossia and code switching. *The Fergusonian Impact* DeGruyter Mouton, 2021: 967–980.
- ŠKARIĆ 2008: ŠKARIĆ, Ivo. *Hrvatski govori!* Zagreb: Školska Knjiga, 2008.
- TRUDGILL 1986: TRUDGILL, Peter. *Dialects in Contact*. Oxford: Basil Blackwell, 1986.
- TRUDGILL 2003: TRUDGILL, Peter. *A Glossary of Sociolinguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press. 2003.

- БОНДАРКО 1977: Л. В. Бондарко, *Звуковой стирой современной русскої языка*. Москва: Просвещение, 1977.
- ЗЛАТОУСТОВА 1962: Л. В. Златоустова, *Фонетическая стироктура в иошоке речи*. Казань, 1962.

Aleksandra R. Loncar Raicević

Nina Lj. Sudimac Jović

ON HYPERCORRECTIONS IN ACCENTUATION OF THE SERBIAN LANGUAGE

Summary

The paper deals with the analysis of prosodic features in the speech of journalists, presenters and announcers in the electronic media in Nis. Bearing in mind the fact that this speaking area belongs to the Prizren-Timok dialect whose accent system is the furthest from the standard, in the public space there is a constant aspiration of the speakers towards approaching the norms of the standard Serbian language. In that process, which includes the accentual shaping of the text, the so-called hypercorrection, i.e. tying the accent to the initial syllables to the initial syllables in the word, although it does not belong there by origin. The results of the qualitative analysis of oral (spoken) media discourse show that hypercorrection is present in several grammatical categories that systematically occur among speakers in the south of Serbia.

Key words: accentuation, dialect–standard, substandard, hypercorrection

